

**Рівненський державний гуманітарний університет
Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славістичного університету**

**Добрицький
Риску**

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ ВІСНИК

Збірник наукових праць

Випуск 9

Серія „Історичні та політичні науки”

Рівне – 2010

Рецензенти: Фісанов В. П. – доктор історичних наук, професор
Бойко О. Д. – доктор політичних наук, професор

Редакційна колегія серії „Історичні та політичні науки”:

Головний редактор: Троян Сергій Станіславович – доктор історичних наук, професор;
Заступ. головного редактора: Тихомирова Євгенія Борисівна – доктор політичних наук, професор;
Відповідальний секретар: Черній Валерій Альбертович – кандидат історичних наук, доцент;
Члени редколегії: Алексеев Юрій Миколайович – доктор історичних наук, професор;
Льюшин Ігор Іванович – доктор історичних наук, професор;
Киридон Алла Миколаївна – доктор історичних наук, професор;
Постоловський Руслан Михайлович – кандидат істор. наук професор;
Стоколос Надія Георгіївна – доктор історичних наук, професор;
Швецова-Водка Галина Миколаївна – доктор історичних наук, проф.;
Шелюк Людмила Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент;
Гон Максим Мойсейович – доктор політичних наук;
Ткач Олег Іванович – доктор політичних наук;
Федуняк Сергій Георгійович – доктор політичних наук, професор;
Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор;
Юрченко Сергій Васильович – доктор політичних наук, професор

Слов'янський вісник: збірник наукових праць. Серія „Історичні та політичні науки” / Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного університету – Випуск 9. – Рівне, РІС КСУ, 2010. – 197 с.

Друкується за ухвалою вчених рад Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету (протокол № 10 від 27 жовтня 2009 р.) і Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 30 жовтня 2009 р.)

Співзасновники: Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного університету і Рівненський державний гуманітарний університет

Рєсстраційне свідоцтво наукового збірника №4757, серія КВ від 22.12.2000

Збірник затверджено постановою президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. №1–05/3

У збірнику висвітлюються питання історії та політики слов'янських країн. Важлива увага приділена проблемам української історії, що осмислюються як у контексті розвитку інших слов'янських народів, так і в загальноцивілізаційному руслі. Розрахований на науковців, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами всесвітньої та української історії, політології та міжнародних відносин.

Адреса редакції:
м. Рівне, 33001, вул. П. Могили, 28
тел. 63 – 16 – 63
www.rissksu.rv.ua
e-mail: riss@rissksu.rv.ua

Філоретов В. М. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ТРУДОВОЇ ІМІГРАЦІЇ У ФРН У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1970-х рр.....	72
Ходченко О. Є. КОЛОНІЗАЦІЯ КАНАДСЬКИХ ПРОВІНЦІЙ САСКАЧЕВАН І АЛЬБЕРТА МЕНОНІТАМИ У 1891 – 1918 рр.....	76
Чигир К. О. ДІЇ США НА ШЛЯХУ СТВОРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИРАКЕТНОЇ ОБОРОНИ.....	84
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ.....	91
Бояківський Л. С. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ДІЇ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ БУДІВНИЦТВУ ПІВНІЧНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ГАЗОПРОВОДУ.....	91
Василенко С. Д. ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В УКРАИНСКОЙ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ.....	95
Доценко К. О. ПИТАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ НАЦІЙ НА ТЛІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	104
Кац Е. Я. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ПОЛІТИЦІ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД.....	112
Крет О. В. ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ.....	120
Крет Р. М. БІЛОРУСЬ І УКРАЇНА В РЕАЛІЯХ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС.....	126
Оверчук О. В. НЕПОЛІТИЧНІ ПРОТЕСТНІ РУХИ УКРАЇНИ.....	135
Самчук Т. М. ДЕРЖАВНІ КОРДОНИ: ПОНЯТІЙНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР.....	139
Рихтик К. І. “ГАЗПРОМ” У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИНАХ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	144
Сидоров Д. А. НУЖНО ЛИ ШОС РАСШИРЕНИЕ?.....	148
Тихомирова Є. Б. МІЖНАРОДНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ КОНФЛІКТИ: ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОЇ МИРОТВОРЧОСТІ.....	152

цих підрозділів до взаємодії зі ЗМІ та зв'язків з громадськістю відповідно до вимог вироблення публічної політики влади.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Романюк С. В. Особенности демократизации политического управления в условиях глобализации : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. полит. наук : 23.00.04 политические проблемы международных отношений и глобального развития / С. В. Романюк. — Москва, 2005. — 23 с.
2. Дніпренко Н.К. Зміна парадигми в державному управлінні інформаційною сферою: комунікативний аспект 2005 года : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. з держ. управління, спец. 25.00.01 державне управління: / Н.К. Дніпренко. — Д., 2005. — 20 с.
3. Гаврада І.О. Політика органів державної влади щодо ЗМІ в Україні: проблеми взаємодії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. політ. наук, спец. 23.00.02 – політичні інститути та процеси / І.О. Гаврада. — Чернівці, 2007. — 22 с.
4. Гудима Н.В. Принципи відкритості і прозорості в діяльності органів державного управління України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.01 – «Теорія та історія державного управління» / Н.В. Гудима. — К., 2008. — 22 с.
5. Звіт про проведені дослідження «Оцінка спроможності структурних підрозділів з питань взаємодії з ЗМІ та зв'язків з громадськістю міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, виконувати свої функції на належному рівні» — Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України. — Жовтень, 2003. — 48с. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.dialog.me.gov.ua>.
6. Звіт за результатами опитування представників громадських організацій та медіа щодо стану захисту права на доступ до інформації. Український незалежний центр політичних досліджень і Центр політико-правових реформ в рамках Проекту «Сприяння створенню та лобіювання прийняття ефективних правових механізмів забезпечення доступу до публічної інформації» за підтримки Проекту MSI «Гідна Україна» [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.media.parliament.org.ua/uploads/docs/report_Latsyba.doc.
7. Право на доступ до інформації: теорія та практика / Харківська правозахисна група; Художн.-оформлювач Б.Є. Захаров — Харків: Права людини, 2008 р. — 348 с.
8. Бюро інформування громадян [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kapvested.info>.
9. Феськов В. Ужгород під лупою громадськості [Електронний ресурс] / В. Феськов. — Режим доступу : <http://www.kapvested.info>.
10. 1. Можливість для молодіжних організацій взяти участь у моніторингу права на доступ до інформації про діяльність органів влади з питань молоді у своєму регіоні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.studua.org>.
11. Інформаційна відкритість органів місцевого самоврядування. Посібник для муніципальних посадовців / К. Рубановський, О. Федорович, А. Дуда; Загальна редакція О. Федорович. — Івано-Франківськ : ГО «Агентство з розвитку приватної ініціативи», 2009. — 96 с.
12. Презентовано результати першого рейтингування інтернет-відкритості українських міст / Проект «Сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні» Гідна Україна. Коаліція громадських організацій України з покращення інформаційної відкритості [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rirc.if.ua>.

УДК: 327. 39(4)

Р. М. Крет

БІЛОРУСЬ І УКРАЇНА В РЕАЛІЯХ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

У даній статті автором проаналізовано етапи відносин між Україною та Республікою Білорусь, починаючи з початку 1990-х років. Досліджено напрями двосторонньої співпраці та їх еволюцію протягом 2000-х рр.

Ключові слова: міжнародні відносини, Україна, Білорусь, Східне партнерство.

БЕЛОРУСИЯ И УКРАИНА В РЕАЛИЯХ ВОСТОЧНОЙ ПОЛИТИКИ ЕС

В статье автор даёт анализ этапов развития международных отношений между Украиной и Республикой Беларусь, начиная с 1990-х годов. Исследованы направления двухстороннего сотрудничества и его эволюции в 2000-х гг.

Ключевые слова: міжнародні відносини, Україна, Білорусь, Східне партнерство.

This article analyzes the stages of relations between Ukraine and the Republic of Belarus since the early 1990's. Research directions of bilateral cooperation and their evolution during the 2000-ies

Key words: international relations, Ukraine, Belarus, Eastern Partnership.

Після розпаду Радянського Союзу та здобуття Україною і Білоруссю незалежності відносини між цими країнами розвивалися у прагматичному руслі з акцентом на вирішення конкретних взаємовигідних питань. Порівнюючи українсько-білоруські відносини з іншими сусідніми країнами, дослідники Д. Мельянцев і А. Казакевич визначили їх як «найбільш політично нейтральні та деідеологізовані», в той час як у стосунках з Литвою, Польщею та Росією Мінськ переживав періоди гострих політичних криз [1].

Водночас можна виділити декілька періодів, коли на порядку денному українсько-білоруських відносин виникали спільні геополітичні ініціативи та проекти. Хронологічно першою була ідея Балто-Чорноморського союзу (БЧС), яку в 1992 році, незабаром після юридичного оформлення розпаду Радянського Союзу, висунула найбільша білоруська опозиційна партія «Білоруський народний фронт» (БНФ). «Батьком» цієї ідеї став інженер-енергетик, заступник голови БНФ Станіслав Гусак. Суть проекту полягала в створенні регіонального блоку країн європейської частини колишнього СРСР на протипагу Росії [2].

Перші міжнародні консультації щодо БЧС відбулися 23-24 листопада 1990 року в Мінську. Тоді зустрілися офіційні представники парламентів Литви та Латвії, а також парламентської опозиції Білорусі й України. Утім концепція БЧС не знайшла підтримки в тодішньої влади БРСР та УРСР. У липні 1993-го з ініціативи лідерів Білоруського народного фронту та Народного руху України Зянона Пазняка та В'ячеслава Чорновола відбулася перша Балто-Чорноморська конференція [3]. В ній узяли участь, зокрема, голова нафтового терміналу в Вентспілсі, голова Латвіяснафта, представники Інституту транспорту й нафти з Києва та міністерства енергетики Білорусі. Організаторам удалося залучити до проекту банки, котрі декларували готовність кредитувати необхідні інвестиції. А управління білоруської частини нафтогону Дружба замовило в київського Інституту транспорту нафти проект балто-чорноморського колектора. Головні завдання цієї труби – з'єднати транспортні системи України та Білорусі й прилаштувати їх до транспортування неросійської нафти через порт в Іллічівську. Проте в подальшому цей проект не знайшов відбиття в реальній політичній практиці.

Наступний проект був пов'язаний зі спробою інтеграції Києва та Мінська на основі «слов'янської» і радянської спадщини в середині 1990-х років. У 1994 році в Україні й Білорусі відбулися президентські вибори, на яких перемогли відповідно Л. Кучма та О. Лукашенко. Обидва політика сприймалися як проросійські й використовували у своїй передвиборній кампанії інтеграційну риторику й, зокрема, тези про «братні слов'янські народи».

У наступному 1995 року спостерігається активізація українсько-білоруських контактів: у березні відбувся візит президента О. Лукашенка в Україну, у липні Білорусь з офіційним візитом відвідав президент Л. Кучма. У цей період білоруське керівництво докладало багато зусиль для розвитку двосторонніх відносин у рамках парадигми «слов'янської єдності».

У травні 1995 року О. Лукашенко запропонував створити політичний союз Білорусі, України та Росії. Ця ідея активно просувалася у Росії і також була підтримана проросійською частиною політичних сил України, але не стала популярною серед української еліти. Після приходу до влади Л. Кучми Україна досить швидко переходить на позиції обмеженого співробітництва із країнами СНД і неучасті в процесах політичної інтеграції. Таким чином, сплеск інтеграційних устремлінь, який виходив, головним чином, від керівництва Білорусі швидко зійшов нанівець.

Із провалом інтеграційних ініціатив настає ідеологічно нейтральна й прагматична епоха у відносинах Білорусі та України, в якій домінують економічні контакти. При цьому на просторі СНД Україна й Білорусь займають протилежні політичні позиції. Україна активно реалізує своє прагнення до європейської і атлантичної інтеграції й стає активним учасником альтернативної Росії організації країн СНД – ГУАМ. Білорусь чітко визначається на користь орієнтації на Росію та створення з нею «союзної держави», результатом чого стало

підписання 2 квітня 1997 року договору про Союз Білорусі та Росії.

Реакцією Києва на білорусько-російський об'єднувчий процес стало чітке відмежування від нього і, як наслідок, більша стриманість у відносинах з Мінськом. Різко негативну оцінку дав президент України: «Різнопланові об'єднання усередині СНД – це нонсенс, це шлях до розвалу Співдружності» [4].

Причиною охолодження став конфлікт двох домінуючих у СНД підходів до ролі Співдружності у відносинах між країнами пострадянського простору. Перший підхід пов'язаний з баченням Співдружності як перехідної форми до єдиної держави. Прихильником такого підходу виступили Росія і Білорусь. Країни, що дотримувалися іншої концепції, зокрема Україна, Казахстан, розглядали СНД як форму «цивілізованого розлучення» і переведення міждержавних відносин на рівноправну, взаємовигідну, двосторонню основу.

Так само, як і у питанні пострадянської інтеграції, Київ зайняв принципово іншу позицію, ніж Мінськ і Москва, стосовно НАТО. Україна розглядала розширення Альянсу як один з елементів адаптації європейської архітектури безпеки до нових умов і не вбачала у цьому загрози своїй національній безпеці. Київ також вважав, що процес розширення Північноатлантичного блоку не має бути одномоментним актом і, після прийняття до його складу перших кандидатів, має продовжуватися. Відкритість НАТО як до співробітництва з іншими державами, так і до прийому нових членів повинна залишатися одним з визначальних принципів.

Виходячи з цих позицій, Україна в липні 1997 р. підписала з НАТО Хартію про особливе партнерство, згідно з якою вона брала на себе зобов'язання розширювати й поглиблювати співробітництво з Альянсом, спрямоване на забезпечення більшої стабільності та зміцнення демократичних цінностей у Центральній і Східній Європі.

У свою чергу Білорусь, рухаючись у фарватері політики Росії, навпаки, обрала конфронтаційну модель відносин з НАТО і зайняла позицію повного неприйняття розширення альянсу на Схід.

Водночас збереження діалогу відповідало обопільним інтересам. Україна була зацікавлена в збереженні білоруського суверенітету і тому прагнула не залишати Мінськ наодинці з Москвою, а білоруський президент використовував діалог з Києвом для зміцнення своїх позицій у відносинах з Росією. У 1997 році у відносинах між країнами розпочинається прагматичний період, протягом якого сторони концентрувалися на вирішенні конкретних питань, пов'язаних з облаштуванням спільного державного кордону, взаємними поїздками громадян, транскордонним економічним співробітництвом. У квітні 1997 року була завершена делімітація державного кордону. 12 травня 1997 року під час візиту О. Лукашенка до Києва був підписаний договір між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон, що дозволило розпочати роботи з демаркації.

Наступним напрямком налагодження діалогу з Білоруссю стала спроба розширити сферу економічного співробітництва, чому була присвячена зустріч президентів двох країн 17 січня 1997 року в Гомелі. Спостерігався певний прогрес у сфері спільної охорони навколишнього середовища, а також в економічній співпраці прикордонних областей.

Проте тогочасна економічна взаємодія двох країн перебувала на низькому рівні, а сфера військового співробітництва взагалі обмежилася декількома робочими зустрічами з питань бартерного обміну запчастинами, ремонту бронетанкової техніки, звірення документів аеронавігаційної інформації тощо.

З погляду відомого українського дослідника Григорія Перепелиці, попри всі труднощі прагматичного періоду Київ знайшов правильну формулу взаємин з Мінськом. Формула ця полягала у розвитку двостороннього політичного діалогу з Білоруссю з одночасним поглибленням регіонального політичного співробітництва в чотирикутнику Варшава – Київ – Вільнюс – Мінськ [5]. Зокрема, про таку активність української зовнішньої політики на цьому напрямі свідчив виступ Леоніда Кучми 5 вересня 1997 року на Вільнюській міжнародній конференції «Співіснування держав і добросусідські відносини – гарантія безпеки й стабільності в Європі», а також його пропозиція провести саміт країн Балто-Чорноморського регіону в Ялті у 1999 році.

Проте за президентства Леоніда Кучми розвиток міждержавних відносин між Україною та Білоруссю стримувався через невирішеність проблеми договірно-правового оформлення українсько-білоруського державного кордону. Верховна Рада ратифікувала відповідний договір 18 липня 1997 року. Проте білоруська сторона постійно зволікала з ратифікацією даного документа, пов'язуючи що процедуру з врегулюванням фінансових відносин між обома країнами, що склалися за результатами зовнішньоекономічної взаємодії суб'єктів господарювання України та РБ у 1992 році. Тривалий час ця проблема мала політичне забарвлення і слугувала керівництву Білорусі предметом торгу та спекуляцій.

Зазначене питання впродовж багатьох років було головною темою переговорів на міждержавному та міжурядовому рівнях, однак, через неконструктивну позицію білоруської сторони компромісу не було досягнуто.

Після обрання Президентом України Віктора Ющенка на початку 2005 року в двосторонніх відносинах спостерігалось певне охолодження на рівні глав держав. Вони не були напруженими, але й особливої активності не вбачалось. Білоруський лідер хоча й привітав одним із найперших Віктора Ющенка з перемогою на президентських перегонах, але з настою ставився до можливості експорту "помаранчевої революції" до Білорусі, особливо за рік до проведення власних президентських виборів у березні 2006 року.

Упродовж 2005 року глави двох держав зустрічалися двічі, однак не під час офіційних візитів. 8 травня відбулася двостороння зустріч президентів у Москві, а 27 серпня – у Казані в рамках саміту глав держав - учасниць СНД.

Після 2004 року Україна приєдналася до антилукашенківського «демократичного» альянсу й досить активно підтримувала тамтешню опозицію. Білоруський режим, у свою чергу, відповідав добротною пропагандою, що показувала білорусам важкий стан економіки України, низький рівень життя й політичний хаос, що настали у сусідній країні після все тієї ж «помаранчевої» революції. Під час енергетичних воєн між Україною та Росією Лукашенко підтримував сторону Росії і пропонував Москві свої послуги для транзиту газу по території Білорусі.

Питання демократизації, яке стало частиною української зовнішньої політики стосовно Білорусі, має багато вимірів. З одного боку, актуалізація цього питання могла спричинити охолодження відносин з північним сусідом; з іншого дала можливість Україні претендувати на роль посередника в процесах демократизації, що може підвищити її політичну вагу в регіоні. При цьому основою легітимності лідируючої ролі стала ідея демократії і європейських цінностей, перемогу й успіх яких продемонструвала нова влада України. Так чи інакше, українське керівництво вибрало «середню» стратегію, поступово змінюючи характер своєї зовнішньої політики.

На початку своєї діяльності як президента України, Ющенко зробив низку практичних кроків, що стурбували офіційне керівництво Білорусі, зокрема запросив представників білоруської опозиції на власну інаугурацію. У цьому зв'язку слід згадати про ще одну характерну особливість відносин Білорусі й України, що полягає у наявності стійких зв'язків не тільки між державними органами, а й між білоруською опозицією та правим спектром українського політичного поля, представники якого фактично прийшли до влади у 2004 році. При цьому, зв'язки між українською елітою та білоруською опозицією носять сталий характер і мають давню історію. В Україні розміщується низка організацій, пов'язаних із програмами підтримки демократії в Білорусі, але офіційний Мінськ практично не піднімав це питання у двосторонніх відносинах. Глибину громадянської взаємодії оцінити досить важко, тим не менш цей феномен впливає на контекст зв'язків між двома країнами.

У жовтні 2005 року В. Ющенко зазначав: «Україна послідовно підтримувала демократичні сили в Білорусі. Я щасливий, що на Майдані було багато білоруських колег. З точки зору офіційної влади, моєю метою є дати ті сигнали, які давали б нові шанси. Для цього покликані мої офіційні контакти. Йдуть дуже складні політичні процеси. Мають бути контакти, має бути діалог, круглий стіл» [6].

Після виборів білоруського президента 2006 року позиція України стала ще більш чіткою, оскільки наша держава на офіційному рівні підтримала думку ЄС про недемократичний характер виборчого процесу в Білорусі. У своєму інтерв'ю В. Ющенко

значав: «Наше відношення до подій у Білорусі зрозуміле. Ми оцінюємо їх так само, як Брюссель. І тут не потрібні жодні додаткові коментарі. Україна, так як зараз Білорусь, пережила довгі роки, коли влада ігнорувала опозицію, коли ми у Варшаві шукали круглих столів для українського діалогу. Ми знаходили їх там, і це дуже добре. Однак, ми робили висновок, що набагато кращим розв'язанням політичної кризи був би круглий стіл у Києві... Я можу лише шкодувати, що з тих подій, які трапилися в Україні, не всі зробили висновки. Білоруська влада повинна розмовляти з опозицією. Україна могла б зробити свій внесок у цей діалог як посередник» [7].

Таким чином, була заявлена й практична сторона підтримки цінностей демократії. Україна оголосила про свою готовність бути легітимним посередником між білоруською владою та опозицією, що могло б значно підвищити її політичний вплив на сусідню країну. З погляду Д. Мельянцева і А. Казакевича, Україна – єдина країна, яка володіє необхідними політичними резервами, оскільки Москва, Вільнюс або Варшава мають менший потенціал довіри сторін для можливих переговорів. Більше того, у новій політичній ситуації Україна може розраховувати на ще одну посередницьку позицію: між Білоруссю й Заходом [8].

Такі послуги неодноразово пропонувалися українською стороною з 2005 року, зокрема під час кризи, спричиненої тиском білоруської влади на Союз поляків Білорусі (літо 2005). Білоруське керівництво сприйняло таку ідею скоріше негативно. Тим не менш, саме в Києві 23 червня 2009 року відбулася зустріч керівників рад національної безпеки України, Польщі й Білорусі, що започаткувала «Київську ініціативу» – механізм тристоронньої співпраці в рамках «Східного партнерства». Зокрема, керівник Бюро національної безпеки Республіки Польща Александер Щигло наголосив, що «тристоронній формат зустрічі підтвердив важливу роль України в регіоні в цілому та у майбутній імплементації «Східного партнерства» зокрема». Він також зазначив, що «вже зараз можна прогнозувати, що одним із пріоритетних напрямів «Східного партнерства», який в майбутньому може виграти від ефективної взаємодії України та Білорусі, є програма інтегрованого управління кордонами» [9]. Таким чином, Україна виконала функції посередника між двома сторонами й у цілому зберігає потенціал для подібної взаємодії.

Для Білорусі основна перевага України як медіатора відносин з Європою полягає в наявності постійних контактів між О. Лукашенком та офіційними особами України. Як відомо, такі контакти до 2008 року повною мірою були неможливі із країнами ЄС. Крім цього, Україна не пов'язана обмеженнями, які спільна європейська політика накладає на Польщу й Литву стосовно Білорусі. Фактично ці чинники, разом із прагненням підтримувати і розбудовувати прагматичні відносини й становлять суть «середньої позиції» України стосовно Білорусі.

Слід зазначити, що порівняно з іншими державами-сусідами Білорусі наша держава займає особливу позицію щодо цієї країни. Зокрема, не ввела жодних обмежень на в'їзд чиновників з Білорусі (що від неї очікували на початку 2005 року й після президентських виборів 2006). Більше того, Україна заявила, що в цілому проти такої політики і має власний погляд "на проблему ізоляції Білорусі" і послідовно намагається донести її до ЄС [10].

У цілому конфігурація політичних відносин України й Білорусі після 2004 року складалася в умовах істотного нарощення економічного співробітництва, а також загострення проблеми енергетичної безпеки. Ці фактори безпосередньо вплинули на готовність обох сторін до співробітництва, незважаючи на явний політичний антагонізм, принаймні на початковому етапі.

18 жовтня 2005 року під час зустрічі з Прем'єр-міністром України Юрієм Єхануровим Олександр Лукашенко заявив, що задоволений динамікою у двосторонніх відносинах і його «улаштовує та тенденція, яка сьогодні складається у взаєминах між РБ і Україною» у сфері політики і дипломатії. Він підкреслив, що якщо нинішня тенденція збережеться, то всі наявні питання будуть розв'язані. Президент Білорусі високо оцінив просування двох країн у торгово-економічній сфері, відзначивши незначну різницю в сальдо: «В економіці кращого й бажати не варто, ми дуже добре йдемо. За 9 місяців у нас майже \$1 млрд. 200 млн. Це величезний товарообіг» [11]. Ці слова О. Лукашенка дають загальну позитивну оцінку «середньої лінії» України, яку білоруська влада прагне розбудовувати у двосторонніх

відносинах.

Дані статистики свідчать про позитивну динаміку торгово-економічних відносин між Білоруссю й Україною. Зокрема, протягом останніх років товарообіг між двома країнами збільшився майже в 7 разів – з 705,6 млн. доларів США в 2003 році до 4905,0 млн. доларів в 2008 році [12].

У 2009 році товарообіг між Україною і Білоруссю знизився до 3 млрд. доларів, що становить 61% від «рекордного» 2008 року [13]. Проте незважаючи на світову фінансово-економічну кризу, з урахуванням обсягів взаємної торгівлі, розвитку кооперації і спільних виробництв співробітництво двох держав зберігається на рівні стратегічного партнерства.

Загалом, за минулі п'ять років економічна співпраця між двома країнами одержала міцний фундамент. Серед основних факторів росту товарообігу називають сприятливу цінову кон'юнктуру для білоруської продукції на ринку України (зокрема нафтопродуктів), а також перехід Росії й Білорусі з 2005 року на сплату ПДВ у країні призначення товарів. Зміна принципів оподаткування спричинила зростання цін на ряд товарів, що змусило білоруських виробників переорієнтуватися на їх купівлю в інших країнах. Наприклад, обсяг поставок металопродукції в Білорусь з України у першому півріччі 2005 року збільшився в 1,5 рази, у той час як обсяг їх імпорту з Росії настільки ж скоротився. Крім цього важливим чинником стало бажання забезпечити енергетичну безпеку через диверсифікованість джерел електроенергії й частково знизити економічну залежність від Росії [14].

Після 2007 року певна динаміка спостерігається також у політичній площині українсько-білоруських відносин. Переживши кілька торговельних «війн» з Росією Мінськ ясно усвідомив зростаючу економічну й політичну загрозу з боку Кремля. На порядок денний було винесено питання про пошуки нових ринків збуту й нових політичних партнерів. У цьому зв'язку білоруська влада приділяє велику увагу регіональному співробітництву як новому вектору зовнішньої політики. Особлива роль у цьому відводиться розвитку стосунків з Україною.

У квітні 2007 року в посланні білоруському народу та Національним зборам президент Білорусі визначив пріоритетність білорусько-українських відносин: «Прийшов час наповнити білорусько-українські відносини принципово новим змістом. Тим самим ми внесемо великий вклад в забезпечення суверенного статусу наших держав, підвищимо геополітичне значення Східноєвропейського регіону» [15].

Причин зацікавленості Білорусі в контактах високого рівня з Україною є декілька. По-перше, це демонструє білорусам приклад стосунків братнього українського народу з ЄС, що є більш зрозумілим і сприятливим для них, ніж приклад поляків і литовців. По-друге, Білорусь отримує можливість вивчення українського досвіду для розвитку відносин із Європейським Союзом. По-третє, білоруська влада усвідомлює політичні ризики, що можуть виникнути внаслідок продовження авторитарного курсу всередині держави й обмеження стосунків з сусідньою Україною, в якій вирує свобода слова й яка розвиває активні стосунки з ЄС.

По-четверте, Білорусь отримує розширення ринку збуту власної продукції на фоні скорочення ринку в Росії. На фоні "молочної кризи" Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Білорусь Ігор Ліховий в інтерв'ю білоруському телеканалу СТВ заявив, що Україна відкрита своїм ринком [16].

По-п'яте, Білорусь може спільно з Україною розвивати економічно вигідні проекти з ЄС і, в результаті, отримати залучення європейських інвестицій в білоруську економіку. Білорусь може взяти участь у Балтійсько-Чорноморсько-Каспійських транспортних проектах. Одним із таких стратегічних проектів є розвиток перевезень за напрямком Балтійське море - Чорне море через Литву, Білорусь і Україну. Відповідна тристороння угода була підписана ще 13 травня 2008 року у Вільнюсі міністрами транспорту України, Білорусі і Литви. Даний проект, який отримав назву "Вікінг", передбачає доставку вантажів по маршруту Клайпеда-Мінськ-Іллічівськ з перспективами продовження через Чорне море до Туреччини і Азербайджану.

По-шосте, Білорусь отримує вигоду від двосторонніх економічних стосунків з Україною. Товарообіг між двома країнами має стійку тенденцію до зростання. За підсумками 2008 р. він склав близько 5 млрд. дол. США, проти більше 3 млрд. дол. у 2007 році і 2,5 млрд.

дол. у 2006-му, хоча й уповільнився у 2009 році. Причому експорт білоруських товарів склав 57%, а імпорт українських товарів – відповідно 43%, що свідчить про позитивний для Білорусі баланс.

З кінця 2008-го – на початку 2009 р. українсько-білоруські відносини практично вибухнули. Адже тільки протягом 2009 року Президент України Віктор Ющенко і Президент Білорусі Олександр Лукашенко мали три офіційні двосторонні зустрічі: в Чернігові (20 січня), Гомелі (6 травня) та Києві (5-6 листопада). Хоча до цього зустрічі двох лідерів відбувались переважно в рамках багатосторонніх форумів. Ці двосторонні контакти посприяли Білорусі у налагодженні діалогу з ЄС та включенню Мінська до європейської ініціативи "Східного партнерства".

Політично значимим є те, що у 2009 році активізація двосторонніх стосунків відбувалася на фоні загострення "союзницьких" стосунків між Білоруссю і Росією в "молочній війні" та у резонансній відсутності білоруського лідера на важливому засіданні Ради колективної безпеки Організації Договору про Колективну Безпеку (ОДКБ) 14 червня. Ці останні події практично збіглись у часі з візитом білоруського прем'єр-міністра Сергія Сидорського до Києва 12 червня, що закінчився підписанням низки важливих двосторонніх документів. Одночасно відбувається поглиблення діалогу Білорусі із Європейським Союзом.

Україна також зацікавлена у розвитку співробітництва з Білоруссю в усіх сферах. Під час зустрічі у Чернігові в січні 2009-го Президент України Віктор Ющенко відзначив важливість для України збереження добросусідських дружніх стосунків із Білоруссю й наголосив, що у двосторонніх відносинах двох країн немає жодних серйозних проблем. Український президент головними сферами визначив енергетику, торгівлю і транспорт.

У сфері енергетики важливими проектами є продовження нафтопроводу Одеса-Броди й створення Євразійського нафтотранспортного коридору. Це вимагає введення в дію нафтопроводу Одеса-Броди в аверсному режимі. Від Бродів нафта може поставлятись в цистернах залізницею, або з використанням діючих нафтопроводів, для чого необхідно збудувати перемичку «Бобовичі – Костюковичі» протяжністю 205 км. У цей час іде підготовка до продовження нафтопроводу до Плоцька (Польща) для виходу в порт Гданська. Білоруське керівництво вже висловило свою зацікавленість у поставках каспійської нафти для власних потреб. 12 червня 2009 р. під час зустрічі з прем'єр-міністром Білорусі Сергієм Сидорським, прем'єр-міністр України Юлія Тимошенко підкреслила: «Україна може бути транспортною країною, яка поставить необхідні обсяги нафти для Білорусі» [17].

У свою чергу Білорусь могла б стати транзитною країною для поставок української електроенергії в країни Балтії, про що було досягнуто домовленості в ході 15-го засідання міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва 17 жовтня 2008 р. в Києві. Окрім зазначених вище перспектив вигідного для України транзиту каспійської нафти до Білорусі, існує можливість зберігання природного газу в українських підземних сховищах (ПГС) для Білорусі. Відповідна пропозиція була зроблена Білорусі ще в 2007-му, але Білорусь розраховує переважно на власні потужності ПГС, яких, у випадку перебоїв із поставками газу, буде недостатньо. Запаси газу мають бути не меншими 20% від щорічних обсягів споживання, щоб гарантувати безпеку і безперебійність забезпечення споживачів. У сучасних умовах існує висока вірогідність того, що Росія для досягнення власних цілей може використати газовий важіль проти Білорусі, включаючи й обмеження або припинення поставок газу.

Перехід Росії на нові відносини в енергетичній сфері привели до значних зрушень у регіональній політиці, які можуть мати довгострокові геополітичні наслідки. Дискусія про паливно-енергетичну безпеку регіону і Європи в цілому привела до відродження планів і стратегій, популярних на початку 1990-х (Балто-Чорноморський союз), а також до певної перебудови зовнішньополітичних устремлінь держав. У цьому випадку мова йде про проекти координації, більш щільної економічної, а можливо і політичної взаємодії між транзитними країнами від Балтійського до Чорного моря.

Такі ідеї й можливі плани реалізації неодноразово озвучувалася в 2005-2007 як білоруською владою, так і офіційними особами України та інших країн. Зокрема, 23 листопада О. Лукашенка заявив: «Ми маємо колосальні можливості й важелі в цій сфері

[енергетичної безпеки – Р.К.]. Варто тільки домовитися Білорусі й Україні – зовсім зміниться конфігурація в цьому сегменті економічних і політичних відносин. І це вкрай вигідно білорусам, а ще вигідніше українцям. І можливості для цього є» [18].

Звичайно ж, потепління у двосторонніх відносинах не означає швидкого повернення до реалізації проекту «Балто-Чорноморського союзу». Зокрема, твердого переконання в тому, що відносини між двома країнами не підуть далі двосторонніх угод, дотримуються російські політики. Так, радник держсекретаря Союзної держави Лев Могилевський зазначав: «Контакти Мінська й Києва, що активізувалися останнім часом, навряд чи можуть привести до створення союзу Віктора Ющенко й Олександра Лукашенко, що абсолютно неможливо ні в людському, ні в політичному, ні в економічному сенсі» [19].

Позиція Білорусі в цьому питанні є суперечливою. З одного боку створення тісної взаємодії країн регіону об'єктивно послабляє вплив Росії й у радикальному варіанті може спричинити створення санітарного кордону, який відмежує Росію від Європи. Білоруське керівництво неодноразово демонструвало схильність до експлуатації такої погрози, для одержання більших преференцій з боку Росії. З іншого боку координація необхідна для забезпечення енергетичної безпеки й економічної незалежності від однієї країни. Враховуючи ці фактори, а також специфіку прийняття політичних рішень в авторитарній Білорусі (будь-яке рішення й домовленість можуть бути скасовані без дотримання бюрократичних процедур), Лукашенка не можна назвати надійним партнером можливої кооперації.

У сфері торгівлі 12 червня 2009 року між державами було підписано низку важливих документів, які сприятимуть зростанню товарообігу: Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Міністерством закордонних справ Білорусі у сфері застосування спеціальних захисних антидемпінгових та компенсаційних заходів у взаємній торгівлі; міждержавна Угода про умови постачання в Україну шин пневматичних, гумових, нових для легкових автомобілів. Сторони заявили, що знімають всі взаємні обмеження в торгівлі. Сергій Сидорський повідомив, що Білорусь встановлює для України національний режим торгівлі і скасовує 10-відсоткове мито на українські товари. Україна і Білорусь задекларували намір перейти на розрахунки в національній валюті. Між Україною і Білоруссю також було підписано угоду про безвізовий режим, яка збільшує термін перебування громадян обох країн на території іншої держави з 3 до 30 днів без віз і реєстрації.

Прем'єр-міністри двох країн у Києві також порушили питання якнайшвидшого завершення усіх процедур з демаркації та делімітації кордонів. Українсько-білоруський кордон залишається неврегульованим через нератифікацію відповідної угоди білоруською стороною. Позитивне вирішення цього питання зніме одну з перешкод для України в отриманні безвізового режиму з боку ЄС.

Досить продуктивним і насиченим для двосторонніх відносин став візит Президента Білорусі до України 5-6 листопада 2009 року. Важливим наслідком переговорів стала обіцянка білоруського лідера, що він протягом листопада подасть до Національних зборів Білорусі пакет довгоочікуваних угод про делімітацію українсько-білоруських державних кордонів, а також документ про спільне приєднання Мінська і Києва до профільної транскордонної частини програми ЄС "Східне партнерство". Консервативні російські політики болісно відреагували на цю обіцянку.

За результатами переговорів Президенти України та Республіки Білорусь Віктор Ющенко і Олександр Лукашенко ухвалили Спільне українсько-білоруське комюніке [20], в якому зазначено, що відносини партнерства між двома державами виходять на якісно новий етап свого розвитку. Сторони підтвердили, що подальше зміцнення рівноправних та взаємовигідних відносин є одним із пріоритетів зовнішньої політики двох держав. Важливе місце серед пріоритетів займає питання завершення процесу договірно-правового оформлення спільного кордону. На підставі взаємних зустрічних кроків білоруська сторона внесла на ратифікацію до Національних зборів Республіки Білорусь Договір між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон.

У спільному документі глави двох держав також відзначили позитивну динаміку

двостороннього торговельно-економічного співробітництва України та Білорусі.

З метою ефективного використання потенціалу сторін, зокрема, у сфері виробництва продукції агропромислового комплексу визначено за доцільне провести заходи, спрямовані на збільшення взаємної присутності сільськогосподарської, харчової та іншої продукції на ринках України та Білорусі. У цьому контексті Президенти України та Білорусі підтримали також ініціативу створення спільної українсько-білоруської Продовольчої компанії. Важливим елементом заходів з інтенсифікації двосторонньої торговельно-економічної взаємодії має стати Українсько-білоруський економічний форум, який буде проведено у 2010 році під егідою глав двох держав.

Суттєвий потенціал та перспективи, відзначено у Комюніке, сторони мають у контексті реалізації ініціативи ЄС «Східне партнерство». У ході переговорів Президентами України та Білорусі досягнуто домовленості про взаємодію та координацію зусиль з метою просування та реалізації спільних проектів та ініціатив у рамках згаданої ініціативи ЄС. Серед іншого йдеться про спільні дії із залучення фінансових ресурсів ЄС у рамках імплементації флагманської ініціативи «Інтегроване управління кордонами», що підвищить рівень облаштування українсько-білоруського кордону.

З метою налагодження дієвого співробітництва в енергетичній сфері домовлено продовжувати реалізовувати спільні заходи з метою збільшення об'ємів транзиту нафти, газу та електроенергії територіями України та Білорусі.

Отже, інтенсифікація контактів з Україною у 2007-2009 рр. є підсумком зміни зовнішньополітичного контексту Білорусі й, зокрема, часткового припинення субсидування білоруської економіки Росією, внаслідок чого Мінськ був змушений шукати нові ринки збуту для своїх товарів і диверсифікувати поставки енергоресурсів у країну.

Поліпшення українсько-білоруських відносин є частиною масштабнішого процесу зближення Білорусі з Європейським Союзом і пошуку діалогу між Мінськом і Брюсселем, в якому Україна розглядається як посередник. Водночас українсько-білоруські відносини перебувають у прямій залежності від поточних російсько-білоруських і білорусько-європейських відносин, що позначається на ступені нестабільності та кон'юнктурності.

Загалом білоруське керівництво зацікавлено в нарощуванні відносин з Києвом як на двосторонньому рівні, так і в багатосторонньому форматі «Східного партнерства», а також у створенні балто-чорноморського транзитного союзу в складі Литви, Білорусі й України для досягнення енергетичної незалежності й посилення свого геополітичного становища в регіоні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мельянец Д., Казакевич А. Геополитический переворот: политика Минска в отношении Литвы и Украины после президентских выборов 2006 // Обозрение литовской внешней политики. – №20. – 2008. – С.69
2. Федута А. Беларусь: от Кенигсберга до Херсонеса, или Геополитический проект Лукашенко // Остров Крым. – №1. – январь 1999 г. – режим доступа «<http://www.ok.archipelag.ru/part1/belarus.htm>»
3. Логінов Я. Балто-Чорноморська співдружність. Реактивація // Львівська газета. – №34 (1080). – 27.02.2007. – <http://mynews-in.net/news/society/2007/02/27/1122591.html>
4. Леонид Кучма: «Объединения внутри СНГ – это путь к развалу всего Содружества» [Материалы пресс конференции] // Всеукраин. ведомости. – 1997. – 2 апр.
5. Перепелица Г. Белорусско-российская военно-политическая интеграция и ее влияние на безопасность Украины // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. – М., 1998. – С.112.
6. Віктор Ющенко: «Я переконаний, що Помаранчева революція дала приклад» // Інтерв'ю ведучої спеціального випуску програми Бі-Бі-Сі «Talking Point» Бріджіт Кендалл з Віктором Ющенком у Києві / Офіційне інтернет представництво Президента України Віктора Ющенка . – 17.10.2005. – режим доступу «<http://www.president.gov.ua/news/1454.html>»
7. Віктор Ющенко: «Подаймо одне одному руки» // Розмова кореспондента польського видання Gazeta Wyborcza Вацлава Радзівіновича з Віктором Ющенком / Офіційне інтернет представництво Президента України Віктора Ющенка . – 12.05.2006. – режим доступу «<http://www.president.gov.ua/news/3214.html>»
8. Мельянец Д., Казакевич А. Геополитический переворот: политика Минска в отношении

Литвы и Украины после президентских выборов 2006 // Обозрение литовской внешней политики. – №20. – 2008. – С.76.

9. Секретар РНБО України Раїса Богатирьова провела першу тристоронню зустріч у форматі „Київської ініціативи” зі своїм польським та білоруським колегами // Інтернет-портал Ради національної безпеки і оборони України. – 23.06.2009. – режим доступу «<http://www.rainbow.gov.ua/news/950.html>»

10. Крылович И. Взаимоотношения Беларуси и Украины нужно строить на прагматичных подходах // Материалы пресс-конференции Посла Украины в Республике Беларусь Игоря Лихового, посвященной 16-й годовщине независимости Украины. 22 августа 2007 года : Белорусы и Рынок. Еженедельная аналитическая газета. №32(767) 27 августа - 3 сентября 2007 // <<http://www.br.minsk.by/index.php?article=30882>>, 14 10 2007.

11. Александр Лукашенко встретился с Юрием Ехануровым // Официальный Интернет-Портал Президента Республики Беларусь. - 18.10.2005. - <http://www.president.gov.by/press11932.html>

12. Белорусско-украинские двухсторонние отношения // Интернет-портал Министерства иностранных дел Республики Беларусь. – режим доступа «<http://mfa.gov.by/ru/foreign-policy/bilateral/cis/c505ef91a2dae894.html>»

13. Українсько-білоруський товарообіг упав до 3 мільярдів // Інтернет-видання Економічна правда. - 03.02.2010. – режим доступу «<http://www.epravda.com.ua/news/4b69c36f1a7d4>»

14. Мельянцев Д., Казакевич А. Геополитический переворот: политика Минска в отношении Литвы и Украины после президентских выборов 2006 // Обозрение литовской внешней политики. – №20. – 2008. – С.80.

15. Стенограмма Послания белорусскому народу и Национальному собранию Республики Беларусь. – Минск, 25 апреля 2009 года. – режим доступа «<http://news.belta.by/ru/aticals/poslanie>»

16. Мартинюк В. Україна в процесах переорієнтації зовнішньої політики Білорусі // Публікації УНЦПД. - RU. 15-й рік видання – № 21/581. – 19 червня 2009 року. – режим доступу «<http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=603276999&mode=thread&order=0&thold=0>»

17. Мартинюк В. Україна в процесах переорієнтації зовнішньої політики Білорусі // Публікації УНЦПД. - RU. 15-й рік видання – № 21/581. – 19 червня 2009 року. – режим доступу «<http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=603276999&mode=thread&order=0&thold=0>»

18. Стенограмма пресс-конференции Президента Республики Беларусь представителям средств массовой информации Украины // Официальный Интернет-Портал Президента Республики Беларусь. - 23.11.2006. – режим доступа «<http://www.president.gov.by/press33657.html>»

19. Усов П. Украина и Беларусь: дружба против России? // Новая Европа. – 22.11.2009. – режим доступа «http://n-europe.eu/article/2009/11/22/ukraina_i_belarus_druzhba_protiv_rossii»

20. Ющенко й Лукашенко ухвалили Спільне комюніке // Інформаційне агентство УНІАН. – 05.11.2009. – режим доступу «<http://www.unian.ua/ukr/news/news-345262.html>»

УДК 341.215.2

О. В. Оверчук

НЕПОЛІТИЧНІ ПРОТЕСТНІ РУХИ УКРАЇНИ

У статті досліджуються деякі неполітичні протестні суспільні рухи України та аналізуються основні причини їхнього виникнення. Незважаючи на те, що в Україні ще немає сильних добре організованих суспільних рухів протесту, процес з їхнього створення вже розпочався і через деякий час рухи протесту можуть стати серйозною силою, з якою доведеться рахуватися.

Ключові слова: суспільні рухи, протестні рухи, неполітичні суспільні рухи, Україна.

НЕПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОТЕСТНЫЕ ДВИЖЕНИЯ УКРАИНЫ

В статье исследуются некоторые неполитические протестные общественные движения Украины и анализируются основные причины их возникновения. Незвзирая на то, что в Украине еще нет сильных хорошо организованных общественных движений протеста, процесс по их созданию уже начался и спустя некоторое время движения протеста могут стать серьезной силой, с которой придется считаться.

Ключевые слова: общественные движения, протестные движения, неполитические общественные движения, Украина.